

Apie eko etiką ir neišvengiamą ateities neapibrėžtumą

Interviu su menininke Kira O'Reilly

Liucija Dervinytė

Žmonių ir kitų gyvų būtybių santykiai – tai tema, kuriai pastaruoju metu daug dėmesio skiria šiuolaikinis menas. Pasaulinė aplinkosaugos krizė verčia mus ieškoti naujų būdų, kaip užmegzti ryšį su pasauliu ir gamta. Tai – mano kuratorystės Alt Lab praktikoje pasitaikančios temos, todėl pasikviečiau airių menininę Kira O'Reilly pokalbiui apie jos kūrybą.

Kira gyvena ir dirba Suomijoje; jai teko dalyvauti meno rezidencijoje Vilniuje, kur abi ir susipažinome. Jos viešnagės pabaigoje Kira buvo pakviesta surengti Vinogradskio terpės dirbtuves Alt Lab – nedisciplininių tyrimų laboratorijoje, vykdančioje nedisciplininius tyrimus ir įsikūrusioje kultūriniame SODAS 2123 komplekse. Vinogradskio terpė – tai būdas auginti ir tyrinėti mikroorganizmų kolonijas, suteikiantis mums pagrindą galvoti apie aplinką ir ekosistemą, kurios dalimi esame mes patys.

Liucija Dervinytė:

Kaip vertini dabartinę ekologinę situaciją ir kaip apie tai kalbi savo kūrybinėje praktikoje?

Kira:

Sunkiausia pripažinti chaosą ir nežinomybę. Manau, kad būtent čia meninė kūryba yra pati naudingiausia ir padedanti išbūti su ta nežinomybe; tam tikra prasme ji bando įsigilinti į save pačią bei rasti savyje savo žiūrovus. Prasmingiausia, ką galiu padaryti būdama menininke, tai yra ne stengtis atsakyti į visus klausimus, o atskleisti kūryboje dalyvaujančių balsų įvairovę. Kai kurių menininkų, dirbančių su ekologijos tema sprendimai man kelia abejonių, nes atrodo, jog mes įpratę remtis labai ribotu, nors ir svarbių knygų skaičiumi, ir skaitome tam, kad teigtumėme ir patvirtintumėme tam tikras etines pozicijas, vietoje to, kad dirbtumėme su dviprasmiškumu ir nežinojimu. Čia stenguosi būti atsargesne.

Ką šiuo metu pastebiu savo kūryboje, tai kad noriu dirbti su mažiau nuspėjamais kūrybos būdais, labiau neracionaliais, labiau chaotiškais. Manęs nedomina pamokančios žinutės apie ekologiją, kurios įspaustų mano kūrybą į rėmus.

Vis dažniau atsigrežiu į surrealistus, pavyzdžiui, Leonorą Carrington, ir galvoju apie jos kūrybą. Jau kelerius metus niekaip nepaleidžiu mintys apie jos apysaką „Girdėti trimitą“ (orig. "Hearing Trumpet"), mėginu kurti skirtingus projektus, kuriuos įkvėpė ši knyga. Tai knyga knygoje, kuri kviečia patirti nuspėjamą ir neprognozuojamą. Joje rašoma apie Žemės geomagnetinių polių apsvertimą. Taigi, knygoje aptariamas didžiulis klimatinis įvykis, ir tai, kaip pasaulis apvirsta aukštyn kojomis. Joje yra ir nepaprastai įdomus naratyvas, besisukantis apie kultus, magiją, keistus metafizinius dėsnius, nelogiškumą, kuris sudomina, nustebina ir provokuoja. Tad štai tokios yra kūrybos teritorijos, į kurias aš šiuo metu migruoju.

Liucija: Dažnai dirbi su įvairiomis gyvybės formomis – su kokiais etiniais klausimais susiduri ir kaip juos sprendi savo kūrybinėje praktikoje?

Kira: Etiniai klausimai mano kūrybą lydi nuo pat dešimtojo dešimtmečio, kai pirmą kartą dirbau su kitomis rūšimis. Atlikau performansą su dėlėmis. Kūriau seriją darbų, naudodama dėles siurbti kraują iš mano kūno. Tuo metu mane domino senovinės medicinos kraujo nuleidimo technologijos. Sukūriau kelias performanso „Blogi kūno skysčiai/Paveikta“ versijas, ir po kiekvieno pasirodymo stengdavausi išsaugoti dėlių gyvybes. Jos išgyvendavo skirtingą laiką, bet neišvengiamai anksčiau ar vėliau numirdavo. Taigi, greitai supratau, jog anas mano kuriamas performansas visada, nepaisant mano didžiųjų pastangų, lems šių mažų kraują siurbiančių padarėlių žūtį.

Vėliau ėmiau mokytis biotechnologinių technikų – sėmiausi žinių apie ląstelių kultūras. Sekiau novatoriško „Audinių kultūros ir meno projekto“ (orig. [The Tissue Culture and Art Project](#)) pėdomis. Šis projektas nuo pat pradžių, nuo dešimto dešimtmečio pabaigos, buvo labai atviras dėl etinių problemų jų darbuose ir neslėpė savo požiūrio į darbą su kitais kūnais, tiksliau, žinduolių kūnais. Taigi, darbavausi jų diskurso ribose, tačiau su kiek kitokiu dėmesio centru. Jie kalbėdavo apie maitos rinkimą, kas, mano manymu, yra labai įdomi metafora, nes sužadina mintis apie kitas rūšis, pavyzdžiui, grifus, kurie maitinasi kitų laisvėje kritusių gyvūnų kūnais. Pamačiau, jog tai viliojantis būdas pradėti kurti savo etinės prieigos rėmus.

Dirbau su biopsijuota kiaulių oda, nulupta nuo kiaulių, kurios buvo naudojamos biomoksliniuose tyrimuose. Įprastai moksle gyvūnų modeliai naudojami kaip žmogaus kūno pavyzdys, tad ir aš kiaules panaudojau kaip savo kūną. Turėjau idėją vėliau dirbti su savo pačios kūnu, bet galiausiai tai nepavyko. Šis kito kūno panaudojimas buvo etinio santykio sudedamoji dalis. Visada jį laikau problematišku, o tada suvokiau, jog mano požiūris į darbą su etinėmis problemomis yra tas, kad tokia kūryba visada bus nepatogi. Niekada nebūna atvejų, jog „šitas būdas yra daugiau ar mažiau priimtinas“. Visada turi pripažinti mirties ar kančios faktą, bei tai, jog kita rūšis, kad ir kokia ji būtų, nedavė jokio sutikimo dalyvauti kūryboje, nėra jokio tarpusavio susitarimo, nėra jokio leidimo.

Kartais žodis „bendradarbystė“ naudojamas apibūdinti kūrėjus, dirbančius su kitomis rūšimis, tačiau mano kūryba niekada nebuvo paremta bendradarbyste. Joje visuomet ryškus itin nelygus galios santykis, ir jis yra aiškiai svarstomas mano kūryboje. Tačiau tai nereiškia, jog mano kūriniai buvo sukurti be jokių konsultacijų. Kitas mano kūrinys „Užmigti drauge su kiaule“ buvo atliktas su gyva kiaule, vardu Dilaila (Deliah). Didžiulę kūrybos dalį sudarė pokalbiai su prodiuseriais iš „The Arts Catalyst“, kurie turėjo daug tokio pobūdžio ekspertinės patirties. Pavyzdžiui, į kūrybą buvo įsitraukęs gyvūnų gerovės ekspertas, tapęs kūrybinio proceso patarėju. Kūrinys buvo patalpintas galerijoje ir visas jo išdėstymas buvo suplanuotas atsižvelgiant į tai, ką mes, žmonės, žvelgdami iš savo pozicijos, matėme atliepsiant gyvūno neatidėliotinus ir svarbiausius poreikius, bei kas jai sukels kuo mažiau streso.

Naujesni mano kūriniai yra apie erkes. Įdomu, kad Suomijoje ir kitose šalyse paminėjus erkes, žmonės reaguoja su siaubu ir milžiniška neapykanta; taip reaguoja ir visi nuostabūs žmonės, dirbantys kuratoriais ar dirbantys su posthumanizmo teorijomis. Kartais posthumanizmo idėjos gali pasirodyti labai romantiškos, pilnos meilės, kalbančios apie empatiją kitoms rūšims. Bet vos tik pamini erkes, atsiranda priešiškus ir neapykanta. Erkė – tai itin svarbi provokacijos

priemonė, net kai neketini provokuoti. Ji puikiai atskleidžia, kur slypi žmonių dirgikliai, nes yra suvokiama kaip grėsmė. Erkės kartais nešioja užkratą, kuris žmonėms gali sukelti labai rimtų ligų. Ir vos tik mūsų gyvybei ir sveikatai kyla grėsmė, mums neberūpi joks etiškas atsakas – jį pakeičia pasibjaurėjimas, baimė ir šleikštulys. Vienintelė išimtis – tai mokslininkai, kurių tyrimo objektas yra erkės, todėl jie jomis nuoširdžiai domisi.

Man labai sunku galvoti apie etiką kaip apie kažką, kas galėtų sukurti galutinę ir visuotinę gerovę. Nemanau, jog ji visada taip veikia. Vadinasi, etika turėtų būti sąlyginė, svarbi ir kritiška, bet tuo pačiu savalaikė bei atitinkanti vietos kontekstą. Visgi sakau tą nepamiršdama, jog kartais turime labai aiškiai suprasti tą etinę praktiką, kurią norime išsaugoti. O etinės praktikos turi gyvuoti daugybę metų. Etika taip pat susijusi su santykiais, taigi, ir su santykiais tarp žmonių.

Liucija: Kaip įsivaizduoji ateitį? Ar matai joje bent kiek pozityvo? Ar nelabai? Dalis žmonių vis kalba apie naujas pradžias, o kita dalis spėja, jog artėja žmonijos pabaiga. Kokia tavo nuomonė? Kaip tavo manymu ateityje atrodys šie kompleksiniai santykiai? Ir kokį vaidmenį vaidina menas tame, kaip mes įsivaizduojame ateitį, ar jis padeda mums judėti viena ar kita kryptimi?

Kira: Visi tavo klausimai – nuostabūs, svarbūs ir provokuojantys. Pamėginsiu į juos atsakyti. Nesu tikra, ar šiais laikais vyksta daugiau karų nei anksčiau. Kai žvelgiu atgal į praeitį, net ir turėdama menkas istorijos žinias, matau, jog istorija dažnai pasakoja apie karus. Nerašome tiek daug apie taikos metą. Bet jaučiu, jog tai, kad man atmintyje labiausiai įstrigę karai, priklauso nuo to, kas ir kaip pasakoja istoriją. Visai kaip skirtingi naratyvai, kuriuos seku socialiniuose tinkluose. Kasdieniai dalykai pilni smulkių detalių. Tai įdomus būdas patirti karą – vienu metu ir apdovanojantis, ir kankinantis.

Bet kalbant apie ateitį, manau, jog esu supama neužtikrintumo, ir nenoriu per daug kažko planuoti. Man vis kas nors reguliariai primena, jog ateitis gali mane priblokšti. Tam yra daug būdų ir potencialo. Vedama nuostabos, jungiu idėjas, galimybes ir procesus, kurie iki šiol nebuvo sukurti ar pristatyti. Tiek per etinę, tiek per filosofinę, tiek per visuomeninę ar technologinę prieigą. Yra beprotiškai daug būdų priblokšti. Ir jaučiu, jog vienas iš dalykų, kuriuos turiu daryti, tai palikti erdvės pribloškimui. Iš pagrindų pakeisti paradigmą. Mes tikrai gyvename laikais, kuomet bent jau aš jaučiu ypatingą nestabilumą. Nestabilumą, kurį patyriau tik kai buvau labai jaunas žmogus, gyvenęs aštuntajame XX a. dešimtmetyje. Gyvenau Airijoje, visiškame užkampyje, ir jaučiau branduolinio karo grėsmę. O dabar šis pojūtis stiprus kaip niekada. Bet manau, jog ir tam reikalinga tikimybė.

Kalbant apie tai, ar visame tame yra vietos menui – manau, kad be jokių abejonių! Menininkai daro daugybę dalykų, jie kuria inovacijas. Žinau, jog šis terminas – problematiškas, nes jį dažnai pasisavina neoliberalios iniciatyvos. Bet ką aš turiu omenyje, tai tą aiškų tikimybės jausmą, visai kaip stovint ant kažko besikalančio iš žemės, dar neišlindusio, bet jau juntamo. Juntamo to, kas užgimsta, kas formuojasi, bet dar nepasiekė realizuotos koncepcijos. Ir aš manau, kad būtent ten menininkai dažnai gali įsikurti, leisti laiką su tuo užgimstančiu dalyku, virstančiu iš pradžios ir nežinomybės į kažką bepradedančio formuotis. Mano manymu, tai yra nuostabi galimybė, nes menininkai dirba su vaizduote. Ir tai yra galimybių teritorija. Vaizduotė – tai gebėjimas pajauti tą, ko dar nėra, bet gali būti.

Man atrodo, jog labai senamadiškai kalbu apie tai, ką reiškia būti menininku. Beveik naiviai. Bet manau, kad menininkams nepaprastai svarbu būti padrąsintiems, net ir tiems, kurie dirba su nedideliais projektais. Tam, kad jaustumėmes darantys kažką svarbaus. Manau, kad ir kokioje gyvenimo sferoje darbuotumėmės, ar kurtumėme meną, ar tiesiog užsiimtumėme nuostabiais kasdieniais dalykais, visur dažnai galime į problemų sprendimą pažvelgti kūrybiškai. Įskaitant ir santykius šeimoje ar santykius su bendruomene. Tai turbūt viskas, ką aš šiuo metu galiu pasakyti apie ateitis. Mėgstu galvoti apie ateitis kaip apie daugiskaitą. Nes yra tiek daug galimų ateičių. Ateitis labai priklauso nuo to, kur esi, kokioje visuomenėje gyveni, taip pat ir nuo geografinės lokacijos bei kultūros. Palaukime ir pamatysime.

BIO

Kira O'Reilly – Airijoje gimusi ir Suomijoje gyvenanti menininkė ir rašytoja, dirbanti su vizualiaisiais menais, performansais, gyvu menu ir mokslu, meno ir technologijų sąsajomis. Jos tarpdisciplininėje praktikoje nagrinėjami spekuliatyvūs Kūno pertvarkymai. 1998 m. baigusi Velso universiteto Kardifo institutą, ji skaito pranešimus, dėsto ir pristato savo kūrybą Jungtinėje Karalystėje, Europoje, Australijoje, Kinijoje ir Meksikoje.

Liucija Dervinytė [LT] – vizualiųjų menų kūrėja, kuratorė, kultūros vadybininkė ir viena iš „Ideas Block“ kultūrinės organizacijos bei „Arttice“ kultūrinių bendradarbybių platformos įkūrėjų. Ji įgijo tekstilės bakalauro laipsnį Edinburgo universitete Škotijoje, o šiuo metu studijuoja magistrantūrą Vilniaus Dailės Akademijoje. Jos kūryboje nagrinėjama dualistinė kultūros-gamtos pasaulėžiūra ir jos poveikis tvariai visuomenės raidai, bei šio kompleksinio santykio meninė raiška.